

УДК 342.35:393

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2024-1/3>

«КОНГЛОМЕРАТНА ДЕРЖАВА» ЯК ФЕНОМЕН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Ковальова Світлана Григорівна,

кандидатка юридичних наук, доцента,
доцентка кафедри історії і теорії держави і права
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
ORCID ID: 0000-0003-0468-1539

У статті пропонується ввести до вітчизняної науки історії і теорії держави і права термін «конгломератна держава», який здобув визнання і поширення у науковців Європи. Автором цього терміну, як і концепту конгломератної держави, що була результатом укладення уній між суверенними політичними утвореннями середньовіччя, є британський історик німецького походження Гельмут Кьонігсбергер.

Здійснено аналіз сутності й особливостей державності у трьох конгломератних державах – Короні Арагону, Каталонії і Валенсії, Королівства Польщі і Великого князівства Литовсько-го, Королівстві Данія, Норвегія і Швеція. Встановлено, що спільним чинником, котрий дав поштовх укладанню унійних договорів між країнами у різних регіонах середньовічної Європи були кризові ситуації, пов'язані зі спадкуванням престолу. Однак підкреслюється, що глибокими причинами, які сприяли пошукам політичних союзів та об'єднанню у конгломератну державу, були прагнення створення потужних у територіальному, а відтак у воєнному відношенні держав, боротьба проти спільних ворогів і конкурентів, економічні міркування. Загальною тенденцією доби пізнього середньовіччя у Європі було подолання феодального партикуляризму й створення централізованих держав, одним з різновидів яких стала конгломератна держава. Її потужність і час існування залежав від того, наскільки потужні та життєздатні центральні інституції їй вдалося створити і наскільки ефективним було їхнє функціонування. На чолі таких держав стояв монарх, а соціальною базою його влади в усіх конгломератних державах була родова аристократія. Запорукою лояльності аристократії було дотримання монархом її прав та привілеїв. Разом з тим, на перспективи конгломератної держави впливала наявність/відсутність у ній середнього класу, який визначав економічний розвиток держави.

Конгломератні держави були феноменом європейського середньовіччя, тож існували порівняно недовго. Згодом вони або розпадалися на територіальні національні держави (як, наприклад, Данія, Швеція і Норвегія), або еволюціонували у територіальну державу (як Арагон, Каталонія і Валенсія).

Ключові слова: конгломератна держава, міждержавні унії, династичні унії, середньовічна державність.

Kovalova Svitlana. "Composite State" as European Medieval Phenomenon

The article proposes to introduce the term "composite state" into Ukrainian science of history and theory of state and law. The term has gained recognition and spread among European scientists. The author of this term, as well as of the concept of a composite state, is the British historian of German origin, Helmut Königsberger. He defined a composite state as the result of a union between sovereign political entities of the European Middle Ages.

The author has carried out an analysis of the essence and common features of composite state in three conglomerates – the Crown of Aragon, Catalonia and Valencia, the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, the Kingdom of Denmark, Norway and Sweden. It was established that the common factor that gave impetus to the conclusion of union treaties between countries in different regions of medieval Europe were crisis situations related to the succession to the throne. However, it is emphasized that the deep reasons that contributed to the search for political alliances and unification into a composite state were the intention to create territorially and therefore militarily powerful states, the struggle against common enemies and competitors, and economic considerations. The general trend of the late Middle Ages in Europe was the overcoming of feudal particularism and the creation of centralized states, one

of the kinds of them was the composite state. Its power and period of existence depended on how powerful and viable central institutions it managed to create and how effective their functioning was. Such states were headed by a monarch, and the social base of his power in all composite states was the aristocracy. The guarantee of the loyalty of the aristocracy was the monarch's observance of their rights and privileges. At the same time, the prospects of the composite state were affected by the presence/absence of the middle class in it, which determined the economic development of the state. Composite states were a phenomenon of the European Middle Ages, so they existed for a relatively short time. Over time, they either disintegrated into territorial nation-states (such as Denmark, Sweden, and Norway) or evolved into a territorial state (such as Aragon, Catalonia, and Valencia).

Key words: *composite state, interstate unions, dynastic unions, medieval state.*

Процес реконструкції об'єктивної картини формування і розвитку державності у сучасній історико-правовій і теоретико-правовій науці характеризується постійними пошуками нових концептуальних та методологічних підходів. Перманентне прирощення нової інформації, взаємодія і взаємопроникнення сфер та галузей наукового дослідження, тенденція до цілісного аналізу глобальних, регіональних і локальних процесів історичного розвитку, – ось деякі з тих чинників, що є каталізатором розвитку як історії, так і теорії держави і права як науки. Сказане стосується і такого концепту та явища, як форма держави. Дослідження історичних форм держави дозволяє розуміти еволюцію політичних систем, державних інституцій і законодавства протягом часу, встановлюючи зв'язки між минулим і сучасним. Це, у свою чергу, надає контекст для аналізу сучасних політичних і правових проблем і тенденцій, водночас створюючи можливості передбачення та впливу на них у майбутньому. Тож звернення до вивчення історичних форм держави є корисним та своєчасним. Метою даної розвідки є встановлення типологічних рис конгломератної держави, яка була поширеною у середньовічній Європі XIII–XIV ст.

Термін «конгломератна держава» («composite state») був запропонований британським вченим німецького походження Гельмутом Кьонігсбергером; ним був сформульований і сам концепт такої держави: «політичне утворення, що складається з більш, ніж однієї держави, що знаходяться під сюзеренітетом спільного монарха» [1, с. 205]. Термін був підтриманий, зокрема, Джоном Елліотом [2] і отримав поширення у сучасній європейській історичній та історико-правовій науці [3; 4; 5], успішно конкуруючи з терміном

«династична унія» («dynastic union»), на якому наполягав Дитріх Герхард [6]. На нашу думку, термін «династична унія» є менш прийнятним, оскільки позначає політичний акт, який об'єднує дві країни під владою спільного монарха, тоді як «конгломератна держава» є більш точним, адже позначає політичне утворення, що виникає як результат династичної унії. Тож пропонуємо користуватись цим терміном і концептом для характеристики європейських держав, що виникали у середні віки та Ранній Модерний час внаслідок укладання династичних уній.

Отже, розглянемо конкретні історичні обставини, в яких формувалися конгломератні держави у середньовічній Європі у XII–XIV ст., і визначимо типологічні риси таких держав.

Для середньовічної Європи пізньосередньовіччя було періодом інтенсивного подолання властивого феодалізму політичного і правового партикуляризму, укріплення королівської влади та політичної централізації. Формування централізованих держав сприяло зростанню їх військової та економічної потужності, а відтак і політичної ваги. Тож укладання уній між середньовічними країнами було тенденцією, що відповідала загальним трендам доби. Унії мали характер персональних союзів, укладених з ініціативи монархів за підтримки і сприяння панівної соціальної еліти країн. Протягом кількох століть унії були укладені в різних регіонах Європейського континенту – у Центрально-Східній Європі, Скандинавії, на Піренейському півострові. Результатом унійних союзів стала поява на європейському континенті конгломератних держав.

Реконкіста, що тривала на Піренейському півострові понад 700 років, сприяла підйому ваги і значення християн-

ської ідеології, що часто мало характер сплесків релігійного фанатизму. У XII ст. король Арагонського Королівства Альфонсо I (Альфонсо Вояк) прийняв обітницю целібату і заповідав престол Орденам Тамплієрів і Госпітальєрів. Проте після смерті короля у 1134 р. арагонські гранди, зваживши ризики для майбутнього держави, чії позиції у політичній царині і без того були доволі хиткими (король Кастилії і Леону Альфонсо VII, скориставшись ситуацією, заявив претензії на території, що належали Арагону), виступили проти виконання заповіту. Тож гранди обрали королем брата Альфонсо, Раміро Ченця, який на той час перебував у монастирі. Під тиском суспільної еліти новий король Раміро II мусив денонсувати права Орденів на спадкування арагонського престолу і одружитися з Агнесою Аквітанською з метою народження спадкоємця. Наступного року після народження дочки Петроніли, у 1137 р., Раміро II просватав її за графа Барселони Рамона Беренгера IV, зрікся престолу на її користь і повернувся до монастиря. Таким чином була укладена унія між Арагонським королівством і Каталонією, оскільки однією з умов договору Раміро II з майбутнім зятем було те, що Рамон Беренгер IV отримає арагонський престол, навіть якщо маленька наречена не доживе до весілля [7, с. 194]. Але весілля відбулося у 1150 р., і на Піренейському півострові утворилося конгломератне королівство Арагону і Каталонії, яке розширювало свої кордони упродовж наступних 350 років, доки не об'єдналося з Кастилією у Королівство Іспанію у 1516 р.

До складу Арагонського королівства згодом було включено також Руссильйон, Валенсію, Сицилію; у васальній залежності від арагонських королів перебували Неаполітанське, Майорканське, Сардинське королівства. Але офіційна назва країни була Корона Арагон, Каталонія і Валенсія. Важливо підкреслити, що монарх мав різні титули в різних політичних одиницях, що складала Корону: у XIV ст. титул монарха був король Арагону та Валенсії і герцог Каталонії [3]. Характерним було те, що всі три складові частини зберігали власні політичні інститути, соціальні структури, системи права, судівництво і фінанси, а окрім того – політико-правові

уявлення, мову та культуру, які розвивалися паралельно, не зазнаючи критичної конвергенції. Певну роль відіграло те, що в Арагоні суспільно-політичні процеси, феодальний і загальний культурний розвиток відбувалися пізніше, ніж у Каталонії та Валенсії.

Арагонський нобілітет, що складався з земельної аристократії, сформувався, юридично оформився і отримав станові привілеї під час Реконквісти, а з XIII ст. розпочав активні змагання з королями за здобуття впливу на публічну владу і контролю за її реалізацією. Серед грандів Арагону існував міф про походження королівської влади внаслідок договору, укладеного між нобілями, які поставили над собою першим серед рівних короля, уповноваживши його управляти ними під час боротьби з маврами [8, с. 96]. Ця обставина зумовила характер ставлення до королівської влади і відносин з королями. У 1283 р. гранди об'єдналися проти короля Педро III Великого з метою протидіяти впровадженню нових податків і зростанню практики надання політичних преференцій вихідцям з Каталонії, а не арагонцям. Оскільки король потребував військової підтримки з боку аристократії, то пішов їм на поступки і на їхню вимогу підписав «Генеральний Привілей», який гарантував грандам, що жодного з них не буде заарештовано, покарано, позбавлено власності без згоди Кортесів Арагону. Передбачалося також, що закони в Арагоні будуть прийматися тільки за згоди Кортесів [8, с. 97]. Цей станово-представницький орган складався з трьох палат, дві з яких склалися з грандів та ідальго відповідно, а третя – з представників 22 міст і трьох конфедерацій сільських округів. (Четверта палата, що складалася з представників духовенства, була створена у 1301 р.) У 1287 р. король Карл I Безземельний ратифікував прерогативи грандів судитися у вищому суді Арагону. Крім того, було встановлено, що Кортеси збиратимуться щорічно. Король зобов'язувався призначити кількох грандів-членів Кортесів, яким мав надати право вето на королівські рішення. Хоча не всі обіцянки монарха були у подальшому виконані, але тенденція зростання значення й ролі грандів у країні не зга-

сала, тож Арагон набував рис аристократичної республіки.

Майже дві третини населення королівства мешкало у Каталонії – найбільш економічно потужній частині конгломератного королівства. Каталонія вирізнялася з-поміж решти політичних суб'єктів Піренейського півострова вищим рівнем розвитку феодальних відносин, значною кількістю міст з процвітаючими торгівлею і ремеслами, наявністю розвинених банківської і фінансової систем. Тож закономірним наслідком було те, що каталонська соціальна еліта складалася не лише з земельної аристократії, а й з торгово-фінансової олігархічної страти. У XIII–XIV ст. ці дві суспільні групи поступово утворювали єдину суспільну, економічну і політичну еліту, котра мешкала не лише у власних доменах, а й у містах. Дрібні торговці та ремісники складали страту, яку можемо кваліфікувати як тодішній середній клас. Великі міста мали власні виборні органи управління.

Парламент Каталонії мав значну вагу в управлінні герцогством. Він складався з трьох палат, представлених аристократією і дворянством (грандами та ідальго), фінансовою буржуазною верхівкою, містянами. Кортеси Каталонії встановлювали податки, у тому числі на військові потреби, керували фінансовими справами герцогства, встановлювали закони. Більша частина фінансових витрат на армію Корони покладалася на Каталонію, забезпечуючи їй особливе становище у державі-конгломераті. Ця обставина зумовила успіхи каталонських станів у змаганнях за власні права, які центральна влада періодично підтверджувала [9, с. 84].

Аристократія герцогства мала потужні позиції, але водночас вагому роль відіграв середній клас, який склався вже на XIII ст. До того ж, значна частина аристократії проживала не у селах, а у містах, активно займаючись торговими операціями, переважно ексклюзивним товаром. Це сприяло укріпленню зв'язків між міською аристократією та фінансовою елітою, а відтак сприяло посиленню могутності Каталонії. Однак розвиток міст мав і негативні наслідки для герцогства: воно більше за інші частини Корони постраждало під час великої епідемії чуми, оскільки гус-

тота населення міст робила їх вразливими для поширення хвороби, внаслідок чого населення Каталонії різко зменшилося у XIV ст. Однак і тому вона залишалася економічним, фінансовим, торговельним і культурним центром країни.

Валенсія була найбільш розвиненим сільськогосподарським регіоном Піренейського півострова. У ході Реконквісти мусульманське населення Валенсії було вигнане, але селянам дозволили залишитись. Тож сільське населення було досить чисельним. Міське населення поповнювалося за рахунок каталонських емігрантів, яких залучали в місто для подолання демографічної кризи. Це сприяло перенесенню до Валенсії традицій ремесла і торгівлі, тож вона стала потужним економічним центром країни. Більш того, її економічні успіхи дозволили їй домогтися права на карбування власної монети, що згодом, у XIV ст., допомогло Валенсії уникнути великої фінансової кризи, яка охопила півострів [8, с. 100–101].

Валенсія мала свій парламент, що складався з двох палат: аристократії та фінансово-купецької олігархії. Обидва стани постійно конкурували за владу, однак виступали єдиним фронтом проти зростання будь-якого політичного значення і ваги ремісників. Закони, що приймалися Кортесами Валенсії, обмежували права міського ремісництва, зводячи його становище до статусу міського плебсу. Разом з мусульманським селянством ремісники складали непривілейовану частину населення.

Конкуренція між аристократією та фінансово-купецькою олігархією не дозволила Валенсії стати серйозним конкурентом центральній владі і виборювати права місцевої еліти.

Тож конгломератне королівство Корона Арагон, Каталонія і Валенсія складалося з частин, що мали свої власні закони, фінанси, органи влади і управління, політичні традиції. Королівство було об'єднане особою монарха, проводило спільну зовнішню політику, вело воєнні дії спільною армією. Центральним органом була Рада Корони, до якої входили представники від всіх трьох частин держави. Утім, протягом століть спільного існування в кордонах одного королівства та у схожих

політичних і соціальних умовах суб'єкти держави-конгломерата не моли уникнути взаємних впливів та певної уніфікації соціальних, політичних інституцій та ідеологічних паттернів.

У XIV ст. конгломератна держава виникла у Центрально-Східній Європі. 14 серпня 1385 року в замку Крево була укладена унія між Польським Королівством і Великим князівством Литовським. Кревська унія відрізнялась тим, що була укладена між країнами, котрі різнилися рівнями розвитку державних і соціальних структур. Польське Королівство наприкінці XIV ст. вже було територіальною монархією з достатньо виразно сформованими владними інституціями і соціальними станами з юридично закріпленими повноваженнями та привілеями. Король мав значний вплив на політичні рішення у країні, однак його влада обмежувалася рішеннями Сейму. Верхньою палатою Сейму був Сенат, який складався з представників магнатів, шляхти і духовенства. Шляхта, що домоглася значних привілеїв у суспільстві, складала впливовий стан, який брав активну участь в управлінні країною через представницькі функції у Сеймі. У 1384 році магнатство і шляхта погодилися на коронацію онуки Казимира III і дочки Людвика Угорського Ядвіги, але не згодилися на порушення давнього польського звичаю, за яким королева «панує, але не править». З міркувань забезпечення Польщі підтримки у протистоянні з Орденем, магнати вирішили віддати руку Ядвіги і польську корону великому литовському князю Ягайлу.

Велике князівство Литовське було ранньофеодальною монархією з персоніфікованою владою монарха. Оскільки протягом другої половини XIV ст. до складу країни крім власне литовських земель було включено і руські, то князівство не мало чіткої впорядкованої територіальної структури, обіймаючи домен великого князя, землі під управлінням великокнязівських намісників, службові княжіння великокняжих васалів, а також удільні князівства, якими володіли представники династії Гедиміновичів [10, с. 121], отримавши їх від великого князя. Цей строкатий конгломерат земель у політичному відношенні був об'єднаний лише особою

великого князя і його верховною владою як сюзерена. Юридично оформлених станів у Великому князівстві Литовському ще не склалося, але «магнатство метропольного центру» [11, с. 230] вже являло собою значну соціальну силу, від лояльності та підтримки якої залежала політика монарха. 80-і рр. XIV ст. позначилися кризою великокнязівської влади, яка потенційно могла призвести до розпаду князівства, тож великий князь Ягайло мусив шукати зовнішньої підтримки і погодився на союз із Польським королівством.

Відповідно до умов унії, Ягайло зобов'язувався прийняти католицьку віру разом зі своїми братами та родичами та охрестити своїх литовських підданих, створивши потужний оплот католицизму у Центрально-Східній Європі. Однак у тексті договору про унію не було конкретизовано, чи стосується ця умова лише язичників, або також і православних підданих. Тож у майбутньому ця обставина стала джерелом напруженості й конфліктів у державі.

За польську корону Ягайло мав надати кошти зі скарбниці князівства на потреби Польщі, зокрема, на повернення до її складу всіх земель, що колись їй належали, але згодом увійшли до складу інших держав. Також Ягайло мав сплатити двісті тисяч флоринів неустойки колишньому нареченому Ядвіги, якого магнати вигнали з Польщі, вирішивши долю корони на користь литовського монарха. Крім того, Ягайло зобов'язувався звільнити всіх полонених християн, які на той час перебували у Великому князівстві Литовському, і навечно приєднати князівство до Корони Польської.

Як бачимо, договір про унію 1385 року не містив конкретних умов щодо політичного статусу обох країн у майбутньому союзі, встановлюючи лише злиття двох політичних організмів в єдину конгломератну державу. Тож презумпувалося, що Польща зберігатиме свої політичні інституції, які мали стати прикладом для впровадження аналогічних інституцій у Великому князівстві Литовському.

Умови унійного договору стосувалися переважно зобов'язань з боку Литви, а Польща обмежилася лише наданням Ягайлу корони і престолу. Це ясно вка-

зувало на домінування Польщі у майбутній державі-конгломераті. Закономірним результатом стало те, що литовські магнати, справедливо вважаючи умови унії не вигідними для себе, не підтримували рішення Ягайла, навіть після отримання у 1387 р. привілея, котрий урівнював магнатів-католиків князівства з польською соціальною елітою. Як наслідок, унія лишалася номінальною і протягом 1401–1501 рр. її переукладали 5 разів, щоразу заохочуючи магнатство підтвердженням його елітарного статусу. Лише Люблінська унія 1569 року об'єднала Польське Королівство і Литовське Велике князівство у реальну унію.

Тож на відміну від Корони Арагону, Каталонії і Валенсії, унія між Польщею і Литвою залишалася нетривкою аж до XVI ст., коли політичні та соціальні умови, що змінилися, не призвели до більш потужного союзу.

У 1397 році між Данією, Норвегією і Швецією була укладена Кальмарська унія. Як і в інших регіонах Європи, каталізатором цього союзу стала криза престолоспадкування та боротьба за розширення території держави. Але на відміну від Арагоно-Каталонської та Польсько-Литовської уній, змагання за унію у Скандинавії очолювалися не магнатами держав-суб'єктів, а данською королевою-регенткою Маргретою, яка домоглася коронування всиновленого нею онука своєї сестри. 15-річний король мав змінити ім'я Бігуслав на Ерік і був коронований королем Скандинавії як Ерік VII Померанський. Конгломератна держава, яка виникла внаслідок унії, охоплювала Данію, Швецію, Норвегію, частину Фінляндії, Ісландію, Гренландію, Фарерські, Оркнейські та Шетландські острови. Кальмарська унія залишалася чинною (з короткими паузами) упродовж 136 років, до 1523 р., доки з союзу вийшла Швеція. Особиста унія Данії з Норвегією, яка була укладена на 17 років раніше за Кальмарську, проіснувала до 1814 р., тобто 434 роки [12, с. 107].

За умовами унії, всіма територіями мав навічно правити єдиний король. Конгломератна держава мала вести спільну зовнішню політику. Данія, Швеція і Норвегія зобов'язувалися ніколи не нападати одна на одну. Це була істотна й актуальна

умова, оскільки соціальна верхівка Скандинавії була втомлена постійними кривавими чварами, що точилися на теренах трьох держав упродовж століть, і погодилася на унію не в останню чергу задля досягнення тривалого і надійного миру. Окрім того, кожна з трьох частин конгломератної держави була зобов'язана надавати військову допомогу іншим, якщо на будь-яку з них нападе ворог. Якщо ж ініціатором війни ставала конгломератна держава, король мав запитувати дозволу на ведення бойових дій у радників з кожної частини.

Кожна з частин конгломератної держави зберігала свої закони та звичаї, які король мав оберігати та поважати. Згідно з християнською концепцією монаршої влади, король визнавався верховним суддею у межах всієї держави, але згідно з умовами унії, мав відправляти правосуддя, керуючись місцевими законами та звичаями.

Щоб забезпечити королю лояльність і підтримку аристократії, король не повинен був провокувати конфлікти з нею. Відтак він проголосив, що не буде надавати землі жодній з частин держави вихідцям з інших частин. Однак на практиці ця норма унійного договору не мала застосування, оскільки у прикордонних регіонах були поширені шлюби між представниками родів, що походили з різних частин держави [13, с. 94].

На місцях зберігалися тинги – місцеві ради. Але для управління всією державою Ерік VII призначив канцлера, сенешалю та інших, причому створив ієрархічну систему за феодалним сюзеренно-васальним принципом, залишивши за собою право бути верховним сюзереном, який мав повноваження звільнити будь-кого з посадовців, що не задовольняв його з будь-яких причин. Таке змішання старого феодалного принципу з новими тенденціями розвитку державності негативно позначилося на потужності унійного союзу, що й призвело до сепарації Швеції у 1523 р.

Отже, спільним чинником, що дав поштовх укладанню унійних договорів між країнами у різних регіонах середньовічної Європи були кризові ситуації, пов'язані зі спадкуванням престолу. Однак глибокими причинами, що сприяли пошукам політичних союзів та об'єднанню

у конгломератну державу, були прагнення створення потужних у територіальному, а відтак у воєнному відношенні держав, боротьба проти спільних ворогів і конкурентів, економічні міркування. Загальною тенденцією доби пізнього середньовіччя у Європі було подолання феодального партикуляризму й створення централізованих держав, одним з різновидів яких стала конгломератна держава. Її потужність і час існування залежав від того, наскільки потужні та життєздатні центральні інституції їй вдалося створити. На чолі таких

держав стояв монарх, а соціальною базою його влади в усіх конгломератних державах була родова аристократія. Запорукою лояльності аристократії було дотримання монархом її прав та привілеїв.

Конгломератні держави були феноменом європейського середньовіччя, тож існували порівняно недовго. Згодом вони або розпадалися на територіальні національні держави (як, наприклад, Данія, Швеція і Норвегія), або еволюціонували у територіальну державу (як Арагон, Каталонія і Валенсія).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Koenigsberger H.G. *Monarchies and Parliaments in Early Modern Europe: Dominium Regale or Dominium Politicum et Regale. Theory and Society.* 1978. 5 (1). P. 191–217.
2. Elliot J.H. *A Europe of Composite Monarchies. Past & Present.* Vol. 137, Issue 1. November, 1992. P. 48–71.
3. Moller J. *Konglomeratstat. Den Store Danske. Lex.dk. Aarhus universitets side.* URL: <https://denstoredanske.lex.dk/>
4. Goetze D., Rohschneider M. *Empires and «Composite States» in Early Modern Times.* URL: <https://ieg-ego.eu/en/threads/crossroads/political-spaces/dorothee-goetze-michael-rohschneider-empires-and-composite-states-in-early-modern-times>
5. Srodecki P., Kersken N., Petrauskas R. *Unions and Divisions: New Forms of Rule in Medieval and Renaissance Europe.* London-New York, NY: Routledge, 2023. 392 p.
6. Gerhard D. *Regionalism and Corporate Order as a Basic Theme of European History. Studies in Diplomatic History: Essays in Memory of David Bayne Horn.* Eds. R. Hatton and M.S. Anderson. P. 155–182.
7. Brisson T. N. *The Medieval Crown of Aragon: A Short History.* Oxford: Clarendon Press, 2000. 250 p.
8. Payne S. G. *A History of Spain and Portugal.* Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1973. 712 p.
9. Chaytor H.J. *A History of Aragon and Catalonia.* URL: <https://archive.org/details/historyofaragonc0000hjch/page/n7/mode/2up>
10. Яковенко Н. *Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України.* К.: Критика, 2005. 584 с.
11. Норкус З. *Непроголошена імперія. Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперії.* Пер. з литовської П. Білинський. К.: Критика, 2016. 440 с.
12. Lauring P. *A History of Denmark.* Translated from the Danish by David Hohnen. Copenhagen: Host and Son, 2023. 274 p.
13. Brengsbo M., Jensen K.V. *The Rise and Fall of the Danish Empire.* Stockholm-Odense: Palgrave MacMillan, 2022. 284 p.

REFERENCES:

1. Koenigsberger, H.G. (1978). *Monarchies and Parliaments in Early Modern Europe: Dominium Regale or Dominium Politicum et Regale. Theory and Society.* 5 (1). P. 191–217.
2. Elliot J.H. (1992). *A Europe of Composite Monarchies. Past & Present.* Vol. 137, Issue 1. November, P. 48–71.
3. Møller, J. *Konglomeratstat. Den Store Danske. Lex.dk. Aarhus universitets side.* Retrieved from <https://denstoredanske.lex.dk/> [in Danish].
4. Goetze D., Rohschneider M. *Empires and «Composite States» in Early Modern Times.* Retrieved from <https://ieg-ego.eu/en/threads/crossroads/political-spaces/dorothee-goetze-michael-rohschneider-empires-and-composite-states-in-early-modern-times>.

5. Srodecki, P., Kersken, N., & Petrauskas, R. (2023). *Unions and Divisions: New Forms of Rule in Medieval and Renaissance Europe*. London-New York, NY: Routledge, 392 p.
6. Gerhard, D. Regionalism and Corporate Order as a Basic Theme of European History. *Studies in Diplomatic History: Essays in Memory of David Bayne Horn*. Eds. R. Hatton and M.S. Anderson. P. 155–182.
7. Brisson, T. N. (2000). *The Medieval Crown of Aragon: A Short History*. Oxford: Clarendon Press, 250 p.
8. Payne, S. G. (1973). *A History of Spain and Portugal*. Wisconsin: University of Wisconsin Press, 712 p.
9. Chaytor, H. J. *A History of Aragon and Catalonia*. Retrieved from <https://archive.org/details/historyofaragonc0000hjch/page/n7/mode/2up>.
10. Iakovenko, N. (2005). *Narysy istorii serednovichnoi ta rannomodernoi Ukrainy [History essays of medieval and Early Modern Ukraine]*. K.: Krytyka, 584 s [in Ukrainian].
11. Norkus, Z. (2016). *Neproholoshena imperiia. Velyke kniazivstvo Lytovske z pohliadu porivnialno-istorychnoi sotsiologii imperii [Undeclared empire. The Great Duches of Lithuania from the comparative historic sociology point of view]*. Per. z lytovskoi P. Bilynskyi. K.: Krytyka, 440 s. [in Ukrainian]
12. Lauring, P. (2023). *A History of Denmark*. Translated from the Danish by David Hohnen. Copenhagen: Host and Son, 274 p.
13. Brengsbo, M., & Jensen, K.V. (2022). *The Rise and Fall of the Danish Empire*. Stockholm-Odense: Palgrave MacMillan, 284 p.